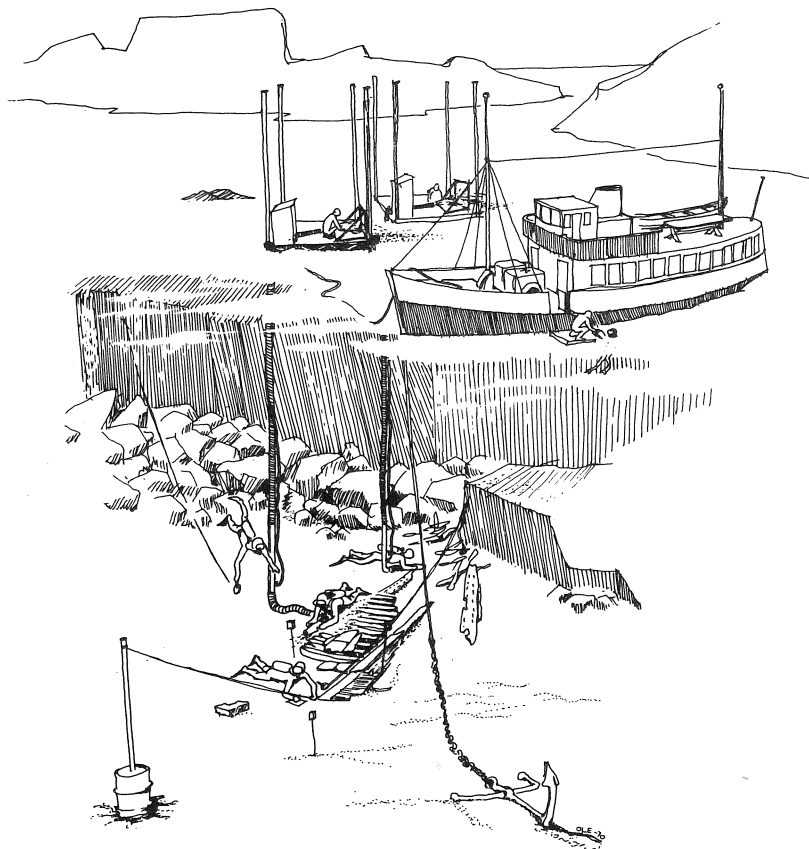

NICOLAY

Nr. 7 Arkeologisk tidsskrift 1970

Oversikt over den marinarkeologiske utgravning på Kvitsey

"Fortidens arkeologer"

Ingvald Undset

Våre store forskere fra nybrottstiden i nordisk arkeologi i 1860-90-årene er forlenget klassifisert og plassert på sine hyller i forskningshistoriens skap.

Ingvald Undset (1853-1893) har fått etiketten "europeeren i norsk arkeologi". I de 154 skrifter han rakk å utgi i sin korte og intense forskningstid, har han skrevet om nærsagt alle emner innen europeisk og norsk arkeologi og kulturhistorie, fra ruvende hovedverk om sentrale arkeologiske problemer til reiseskildringer og innlegg i dagspressen.

I en årrekke (1874-84) var han stadig på ferd over hele Europa for å oppspore kildene til kunnskap om vår rorhistorie. Doktoravhandlingen om "Jernalderens begynnelse i Nord-Europa" (1881) brakte ham europeisk ry, og ble grunnleggende for synet på Hallstatt- og La Tène-kulturene. Et enormt originalmateriale ligger bak dette verket, bl. a. gikk han nøye gjennom samlingene i 60 museer.

Det ble Undset som behandlet og publiserte materialet fra det store gravfeltet ved etruskerhovedstaden Tarquini, "L'antichissima necropoli Tarquiniese" (1885), et hovedverk like betydelig som hans første, og like sentralt i europeisk forskningshistorie.

Hans kjennskap til samlinger rundt i Europa har også gitt oss "Norske Oldsager i Udenlandske Museer", som må regnes blant de "håndbøker" vi ikke kan unnvære i norsk forskning, - og vel den del av hans verk som studentene i dag forbinder med navnet Undset.

"Klarhet i tankegangen, redelighet overfor stoffet og absolutt nøkternhet preget hans arbeider" uttaler Th. Sjøvold i sin biografi over ham (Viking 1953) og han legger til: "Når materialet tilsier det, går han ikke av veien for å trekke dristige slutninger". - "Fra Akershus til Akropolis" er det veltrufne navn på hans selvbiografi, som gir oss en ide om det stoff en stor forsker er laget av.

Som menneske er han skildret av sin datter Sigrid Undset, i boken "Elleve aar".

E.W. Rygge.

- om å lage tidsskrift, og litt annet.

Mars 1970

For to og et halvt år siden besluttet arkeologistudentene i Oslo seg for den kanskje nokså halseløse oppgave å starte utgivelsen av et arkeologisk tidsskrift utelukkende basert på entusiasme og idealisme hos redaksjon og skribenter. Siden har Nicolay kommet ut relativt regelmessig og med artikler av gjennomgående svært høy gehalt. Dette skyldes selvsagt både forfattere og øvrige medarbeidere, men mesteparten av æren for det vellykkede resultat har nok Erik Schia, som har vært tidsskriftets energiske redaktør siden starten.

Nå har den gamle redaksjon sagt takk for seg, og det ligger til den nye redaktør og hans medarbeidere å forsøke å gi Nicolay samme høye standard som det har hatt i Schias redaktørtid.

Dette innebærer imidlertid ikke at vi har i sinne å la tidsskriftet stagnere. Det må være vår oppgave å forsøke å gjøre tidsskriftet stadig bedre. Helst bør hvert nytt nummer være litt bedre- i innhold og teknisk utførelse - enn det forrige. Dette vil kreve aktiv innsats såvel fra vår side som fra skrivende arkeologer og studenter. Tidsskriftet vil jo fortsatt måtte basere seg på velvilje hos dem som har arkeologiske kunnskaper å formidle til en videre krets.

Nicolay er tenkt som et populært organ. Artiklene bør ha en karakter som gjør dem leseverdige for en større krets enn de fagutdannede. Vårt fag er jo i den situasjon at det er i populariseringen det finner sin berettigelse. Dets egentlige formål er å bidra til å gi nåtidens mennesker en videre forståelse av sin egen situasjon og de forhold som har skapt den. Dette medfører at forskningsresultatene må populariseres i ordets egentlige forstand, de må presenteres i en form og i et forum som får ikke-arkeologer til å føle at kunnskapen om forhistorien angår dem i dag.

Dette medfører ikke at man bare skal drive populærvitenskap. De populære fremstillinger av arkeologiens resultater må bygge på en vel fundert grunnvoll av metodisk forskning. Dette stiller store krav til de arkeologer som driver med detaljundersøkelser - ikke bare metodisk, men også til at de sørger for å bringe sine resultater ut til folk som kan gjøre bruk av dem i en videre sammenheng.

Det er denne videre sammenheng som bør være rammen om Nicolays virksomhet. Dette tidsskrift skal ikke være forum for detaljerte avhandlinger som emner av interesse bare for fagfolk, men skal gi plass for de innsiktsfulle tolkninger av materialet i en historisk sammenheng. Dette bør være redaksjonens - og forfatternes rettesnor, og om det ikke alltid viser seg å være like lett å få det til, så får vi allikevel prøve å arbeide etter den linjen på lengre sikt.

red.

En flinteggpil

i østnorsk eldre steinalder

Egil Mikkelsen

Det er meget sjeldent at en finner knokkelrester og redskaper av bein på norske steinalderboplasser. Dette skyldes langt fra at en ikke har benyttet bein og horn som redskapsmateriale i steinalderen. Hos flere grupper må en tvert imot regne med at slike redskaper har vært nokså dominerende. Imidlertid har bevaringsforholdene på de fleste boplasser i Norge vært så dårlige at vi idag kun finner redskaper av flint og bergart bevart. Bare steder med helt særegne forhold som f. eks. i hulene og hellerne langs kysten vår, har kunnet utvide det vanlige bildet. På disse lokalitetene er boplasslagene beskyttet mot regn og utvasking, og der finner vi redskaper av horn og bein bevart: Harpuner, pilespisser, nåler, fiskekroker for å nevne de viktigste typene.

Sommeren 1969 ble det foretatt en utgravning på en steinalderboplass ved Frebergsvik, Borre i Vestfold. Allerede ved tidligere undersøkelser var det funnet knokkelrester av dyr der, og dette ga håp om ytterligere funn ved den nye utgravningen. Boplassen tilhører Nøstvetkulturen, og hvis en går ut fra at boplassen har vært strandbundet (den ligger i dag ca. 50 m.o.h.), kan den dateres til ca 5000 f.Kr. For første gang sto en her overfor undersøkelsen av en urørt Nøstvetboplass i Øst-Norge, og til og med knokkelrester bevart på en åpen boplass.

Det skal ikke her gis en full beskrivelse av undersøkelsen og funnmaterialet. Det må bare nevnes at det ble funnet én egentlig Nøstvetøks og flere prikkhuggete økser med slipt egg, slipeheller av sandstein, flintredskaper og flintavfall. En ganske markert funngruppe utgjorde håndtaksblokkene, mikroflekkeblokker og mikroflekker av flint (og bergkrystall). Vi vet fra lignende funn både i Norge og Sydsksania at dette indikerer at s.k. flinteggpiler eller -spyd av bein har vært laget på boplassen. Gravstikker av flint indikerer også at en har arbeidet i bein.

Disse antagelser ble også bekreftet da det ble funnet et fragment av en flinteggpil på boplassen ved Frebergsvik. Stykket er nokså lite, men viser klart typen (Lidéns type A₂). Pilen har to mot-

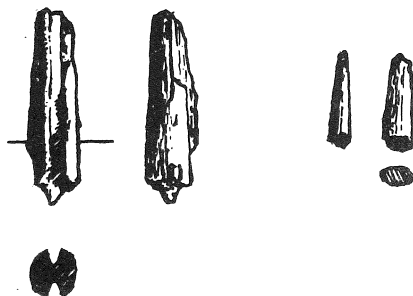
stilte furer, ca 2 mm brede, for innsetting av mikroflekker til en tosidig skjærende egg. Tverrsnittet av pilen er rundt. Største lengde av fragmentet er 2,65 cm. Det er lett konvergerende med en diameter på 0,55 og 0,75 cm i endene. Furene er antagelig tildannet med en gravstikke eller et krumbor, begge redskaper funnet på boplassen. Deretter er de muligens pusset med en skarp sandsteins-egg. Furene synes å være for dype og smale til å være ferdig tildannet av en gravstikke eller et bor. En kan tydelig se langsgående arbeidsspor i furene. Det kan ikke spores noe klebestoff, harpiks e.l. som har vært brukt til å feste flinteggene i furene.

Like i nærheten av dette fragmentet fant en et annet fragment av en beinspiss. Lengden av dette stykket er kun 1,25 cm, tverrsnittet er ovalt. Spissen er noe slitt i enden, avbrutt i den andre. Beinspissen har antagelig tilhørt en flinteggpil eller en pren.

I Norge er flinteggpiler til nå bare kjent fra Jæren, vesentlig fra løsfunn eller i usikker funnsammenheng, dessuten fra boplassene i Vistehulen utenfor Stavanger og i Skipshelleren i Nord-Hordland. I Skipshelleren ble det funnet 12 slike piler, alle med én flinteggfure. Fra Vistehulen har en 24 hele eller fragmenter av flinteggpiler, med omtrent like mange ensidige og tosidige furer. De aller fleste av pilene fra disse to boplassene har imidlertid et langt mer utpreget ovalt tverrsnitt enn det stykket vi har funnet i Frebergsvik.

Det er med andre ord ikke funnet noen flinteggpil i Norge som kan parallellføres med vårt eksemplar. Det er også hevdet at det i SV-Norge har eksistert en egen lokaltype av flinteggpilen, men hvorvidt dette er tilfelle skal jeg ikke ta stilling til her.

En av pilene fra Viste hadde en mikroflekke sitende i furen da den ble funnet. Dette er bare funnet en gang tidligere i Norge (Høilandsvannet, Hå, Rogaland). Flere av flinteggpilene fra Viste er ornerte med streker og vinkelbånd. Ornamentikken er gjerne utfylt med harpiks. Slik ornamentikk er nokså sjelden også i det

Fragmentet av en flinteggpil og en pren eller pil fra boplassen ved Frebergsvik, Borre, Vestfold

Øvrige Skandinavia, men forekommer i fine eksemplarer i den danske Kongemosekulturen.

De nærmest geografisk beliggende paralleller til flinteggpilen fra Frebergsvik finner vi i Bohuslän, Sverige. På boplassene Rotekärslid, Tjörn og Sandarna har en funnet slike. Ellers er det særlig i Skåne og på Sjælland at en har flinteggpiler og -spyd i større mengder. På Jylland er de foreløpig meget sjeldne. De første flinteggspydene (det er en glidende overgang mellom piler og spyd) kjenner en fra yngre Maglemosekultur i Sydsandinavia (ca 6000 f.Kr.). På de tidlige kystkultur-boplasser, særlig på Sjælland, er flinteggpilen en form som stadig går igjen (Kongemosekulturen og Norslund-stadiet, ca 6000-4500 f.Kr.). Etter dette forsvinner her flinteggpilen. Den finnes f. eks. ikke i den etterfølgende Ertebøllekulturen. Forsøk på dateringer av flinteggpiler til yngre steinalder (fra bl.a. Stora Förvar ved Gotland og Høilandsvannet, Rogaland) hviler på nokså usikkert grunnlag.

Forekomsten og dateringen av flinteggpilene i Sydsandinavia synes dermed å passe meget godt med den allerede antydede datering av boplassen i Frebergsvik der vår flinteggpil er funnet, - ca 5000 f. Kr. Dette betyr også at Nøstvetkulturen synes å være samtidig med den tidlige kystkultur i Sydsandinavia.

Som allerede nevnt er det vanskelig å skille mellom flinteggpiler og spyd. Vårt eksemplar er antagelig en pil.

Hva har så flinteggpilene vært benyttet til? Tidligere ble disse kalt for fuglepiler. Navnet skulle indikere en nokså ensidig bruk av redskapet, men trolig

1:1

Rekonstruksjonstegning
av flinteggpilen fra
Frebergsvik

har det vært anvendt til jakt i sin alminnelighet. Dette ville i tilfelle forklare mangelen på pilespisser av flint på Nøstvet-boplassene. I Sverige er flinteggpiler funnet i forbindelse med et skjelett av en hund, en annen gang sammen med et villsvin.

Flinteggpilene av vår type har vært spiss ved basis. Her er det enkelte ganger funnet rester av harpiksmasse som den har vært festet til pileskaftet med. I tillegg er den surret fast. Flinteggene og den sylkvasse spissen gjorde disse pilene til farlige og effektive våpen. De trengte lett inn i byttet. Hvis selve spissen ble skadet, kunne den slipes opp på nytt. Dette kjenner en flere eksempler på.

Bare nye utgravninger og heldige bevaringsforhold kan utvide vårt kjennskap til flinteggpilen. Der den ikke finnes selv, har en ofte mikroflekkene og håndtaksblokkene som viser at den har vært langt videre utbredt, også i Øst-Norge enn vårt ene funn fra Frebergsvik forteller om.

Dalshaugen, en gjenoppdaget kjempehaug på Hedemarken

I mai 1969 ble det på gården Vestre Dal i storkommunen Stange på Hedemarken (tidligere Romedal) registrert en ny kjempehaug. Vestre Dal ligger i luftlinje ca 5 km SV for By i Løten og omkring 10 km fra Åker i Vang. Haugen som måler 75 x 50 m (lengderetning N-S), og har en høyde på 8-10 m, synes helt fra foten å være bygget av mennesker. På toppen av den store haugen ligger en mindre haug (15 x 8 m). Om dette er en sekundærhaug eller en del av hele konstruksjonen, kan man ikke uten videre avgjøre. Midt på og rundt Dalshaugen går en bred avsats som kan være spor etter en spiralformet sti som har slynget seg fra haugens fot og helt fram til den mindre haugen på toppen. Gårdens eier mener at hans bestefar har planert ut avsatsen og gitt haugen dens nåværende form, han skal også ha plantet de bjerkene som i dag vokser på haugen. Dalshaugen synes bygget på en morenerygg.

Fra gårdsveien og fram til haugen, tvers gjennom dyrket mark, går en smal sti. Denne stien skal alltid ha vært der, og den tjener ikke til noe annet enn å være vei fram til haugen.

Gjennom alle år har folkene på Vestre Dal raket og pleiet Dalshaugen pietetsfullt hver eneste vår. Her pleier man også å feste og å brenne bål St. Hans-aften. Dette er tradisjoner som holdes vedlike den dag i dag. Før siste krig var Dalshaugen en yndet møteplass for folk i Romedal. Her kom man sammen til religiøse møter og til lek og dans.

Dalshaugen har mange likheter med Snilehaugen på Brotnu i Ullensaker. Denne haugtypen med en avsats midt på kjennes også fra et par andre steder på Hedemarken. Folk i nabolaget trodde lenge at Dalshaugen var en gravhaug.

Før århundreskiftet skal det ha ligget en samling gravhauger rundt Dalshaugen. Inn til Oldsaksamlingen i Oslo er det fra Vestre Dal kommet et gravfunn fra romersk jernalder samt en del saker fra vikingtiden funnet i fire små hauger som lå kloss inntil Dalshaugen. Gravfunnet fra romersk jernalder (C 14976/78) kom fra en haug som lå på en helt annen kant av gården. Tidligere gikk den smale kjerreveien mellom haugen og husene på Vestre Dal. Gården ligger ikke så langt fra Romedal kirke.

Allerede i 1926 skrev den daværende eier av Vestre Dal til Oslo og tilbød Oldsaksamlingen Dalshaugen "paa visse betingelser". I Oslo var man lite interessert da man antok at det dreiet seg om en morenerygg. Ni år senere ble de faste fornminnene i Romedal registrert og registranten mente også at Dalshaugen var bygget av mennesker. I Oslo var man dog av en annen mening og man greide nå en gang for alle å overbevise gårdens eier om at Dalshaugen var en naturdannelse. Helt overbevist kan nok gårdbrukeren ikke ha vært, for han fredet selv haugen og passet på at det ikke ble fjernet fyllmasse fra den.

Vestre Dal ligger i utkanten av kambrosilurområdet. Jorda, som består av forvitret alunskifer, en del sten og morenegrus, er lett å dyrke. På denne gården og på nabogården Østre Dal har man kjennskap til at det tidligere har vært minst 20 gravhauger. Bortsett fra Dalshaugen og restene av en mindre haug på nordvestsiden av den store, finnes det i utkanten av dyrket mark en annen formasjon, Pinshaugen, som bør undersøkes nærmere.

Dalshauges synes urørt, men det er mulig at den lille haugen på toppen er gravet ut da det her tidligere var et krater som folkene på gården har fylt igjen.

Det er meget som tyder på at Dalshaugen ikke er den eneste kjempehaugen i Stange. Her finnes flere kjempeformasjoner som ved sin form og beliggenhet minner om haug er bygget av mennesker, og man kan ikke uten nærmere undersøkelse avvise eller godkjenne disse som fortidsminner.

Kjempehauger (dog ikke så store som Dalshaugen) hvor det tidligere var gravfelt omkring, finnes også andre steder på østsiden av Mjøsa. Rudt Sveinhaugen vdd Ringsaker kirke skal det i forrige århundre ha vært et stort antall gravhauger. På Øvre Homerstad i Løten finnes det også en stor haug og rundt denne var det også år tilbake mindre hauger. Fra en utpløyet haug ikke så langt vekk fra denne ble det for en tid siden gjort et merovingertidsfunn, et sverd og en stor perle, som er innlevert til Oldsaksamlingen.

Dalshaugen ligger meget dominerende i landskapet med storgårder og åker på alle kanter. Det er lett å komme fram til Vestre Dal med bil, da gården ligger bare et par kilometer fra E 6 med asfaltert vei helt fram.

Nye funn fra gammelt gravfelt

Danckert Monrad Krohn

ek wiwaR after
woduride
witadahalaiban
worahto r(unōR)

Tunesteinen

Da Stortinget våren 69 bestemte seg for Sannessundlinjen som trasé for den nye motorvei E-6, betød det at man måtte bryte gjennom det store Tune Grålum gravfeltet.

Det kunne vært verre. Statens Vegvesen ønsket å skjære veien gjennom i et område hvor det i dag ikke er særlig tett med synlige fornminne og Universitetets Oldsaksamling fant derfor å kunne heve fredningen for de berørte haugene etter forutgående arkeologisk undersøkelse.

Tune-Grålum feltet ligger få km vest for Sarpsborg og strekker seg på toppen av raet langs nåværende E-6, i en lengde av drøye to km. Feltet er imidlertid tidens løp gjennomskåret av adskillige veier og ødelagt av bebyggelse. Allikevel er det igjen større og mindre grupper vel bevarte fornminner.

Gjennom tidene er det fra det store feltet framkommet et rikt og variert materiale. Best kjent er vel Tunesteinen fra firehundretallet som ble funnet stående i kirkegårdsmuren. Dens knappe runeinnskrift gir oss en anelse om tidens sosiale lagdeling. Det samme skille avspeiler seg også i feltets graver. Overklassen møter vi blant annet i enkelte graver som Anders Lorange undersøkte i forrige århundrede. Her var både gullberlokk, beslag til drikkehorn og importstykker som vingse, bronsekjeler og glassperler. Til disse importfunn knytter også Grålumkjelen seg. Dette er en bronsekjele med ansiktsattasjer som ble funnet fylt med brente ben og en glatt gullring under jordarbeid i 1959. (U.O.A. 1958/59) På samme sted skal man ha funnet en sølvkopp med menneskefigurer på tidligere, men denne er dessverre kommet bort.

Men de fleste funn er som rimelig kan være av mer beskjeden karakter. Noen leirkar, et spinnehjul - i det hele, hverdagens enkle bruksting. Atter andre mangler alt som heter gravgods. Bålmørje og brente ben er spadd ned i morenen uten noen i dag synlig markering på overflaten.

Mens de synlige gravminner stort sett begrenser seg til raets høyeste partier, strekker flatmarksgravene seg også ut til mindre dominerende lokaliteter. Dette er nå for en stor del dyrket mark, og det kan jo tenkes at det også her har ligget gravhauger som er blitt fjernet under åkerrydning. Flatmarksgravne ligger imidlertid ofte så dypt at de først er kommet fram ved moderne dyptgående pløger.

Når det gjelder datering av de gravfunn som er gjort tidligere i feltet, er det rikelig dekning mellom ytterpunktene, eldre romertid og vikingtid. Ingen av oldsakene kan, såvidt jeg kan se, føres til ake til keltertid. At flatmarksgravformen ikke uten videre kan henlegges til denne tid, har jo Erling Johansen klart vist. (U.O.A. 1951/53)

vår del av feltet ligger i den vestlige enden i glissen furuskog. Utsikten er idag begrenset av spredt villabebyggelse, men har tidligere vært vid utover leirsletten nedover mot Glomma i syd. Syv hauger blir berørt. En av disse deles i to av en eiendomsgrense og den ene eieren har gravet "sin" del fullstendig bort. Forøvrig virker haugene urørte.

Fire klart markerte hauger ligger i området østligste del, tre stykker tett inntil hverandre på linje, den fjerde få meter nordenfor. (Se kartskisse, fig. 1) Vi begynte i denne gruppen, med den vestligste som haug nr. 1. Dette var en rundhaug med diameter på ca 12 m. og høyde på 3/4. Påfallende med denne haugen var den nesten totale mangel på stein, ja selv på småstein.

Omlag i haugens sentrum kom vi ned på et kraftig markert brannlag. På dette var en benbeholder av tre eller bark plassert. Nå var bare kittet igjen, men en kunne tydelig se at karet hadde vært sydd i bunnen og langs siden. Beholderen har vært relativt lav og vid. Oppe i karet lå vel 1 kg. brente benstykker og blant disse, fragmenter av en benkam med løse sideskinner. Disse var ornert med strek og buerekke dekor. Dessuten var det fragmenter av en annen benfønstand, sannsynligvis en skje. (Schetelig, 1912 fig.176). Øverste del av skaftet var inntakt, ornert med halve punktsirkler. Forøvrig ble deler av både kammen og skjeen også funnet spredt i brannlaget. Blant bensplintene var det flere tann og kjevefragmenter og deler av skalletak, så det skulle være mulig å få en kjønns og aldersbestemmelse. Ned i brannlaget lå et lite intakt leirkar, bare 4 cm høyt, men meget sikkert formet. Forøvrig ble det funnet skår fra en bulevase (Bøe 1931. fig. 191) som ser ut til å ha hatt lokk. spredt i haugfyllen lå leirkarskår av forskjellig gods og en del avslagsflint.

Brannlaget hvilte på et noe videre, mindre trekullblandet sandlag som igjen på morenen. Da det ikke var noen gammel torvprofil under haugen er det sannsynlig at grunnen er blitt avtorvet før haugen ble hvelvet.

I haugens nordlige ytterkant ble det avdekket en nedgravning i morenen som haugen hadde forseglet, (kartskissens flatmarksgrav L). Den markerte seg klart med mørk trekullblandet jord mot den lyse, gule morenegrusen. Den var sirkulær i plan med diameter på ca. 40 cm. Et snitt viste at den var ca 50 cm dyp og skrånet jevnt mot en avrundet bunn.

Blant en drøy halvkg. brente ben lå her store mengder leirkarskår. De fleste av disse synes å skrive seg fra et stort kar med rett avskåret, utvendig fortykket munningsrand og skarpt markert skulder. (Bøe, 1931. fig 19)

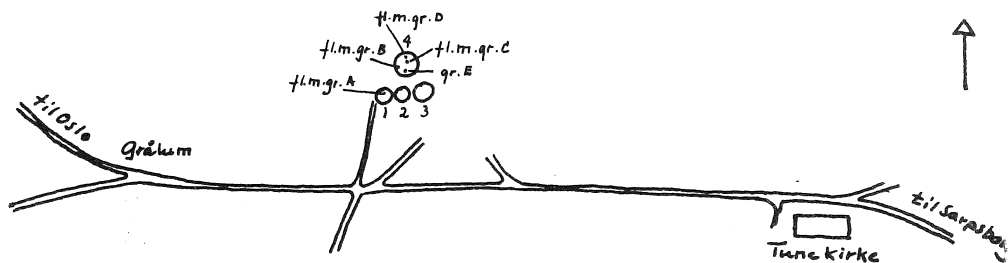
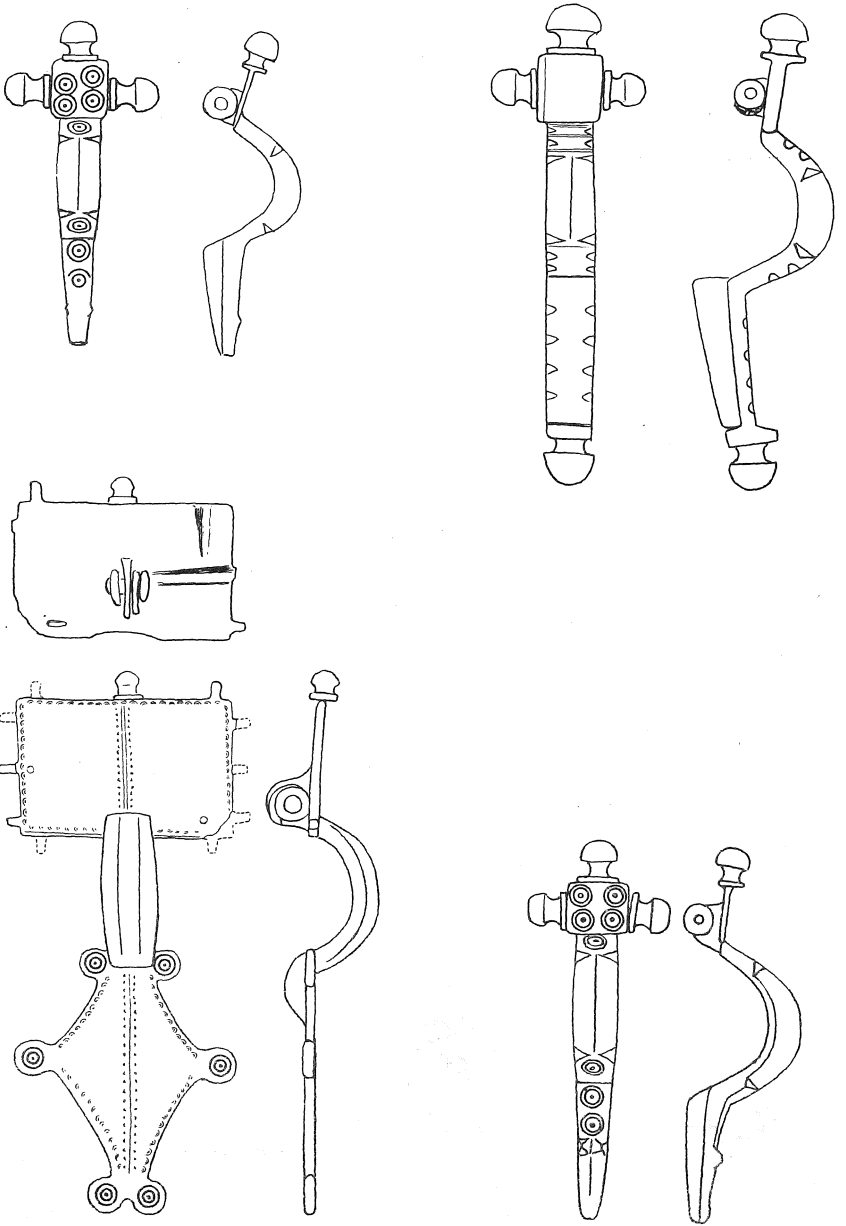

Fig. 1

Grålum, Tune, Östfold. 1969

Fig. 2

Haug 2 var omtrent jevnstor med haug 1, men litt mer langstrakt i N-S retning. Her ble det avdekket en kjernerøys som skjulte en kiste markert med delvis kantstilte stein. Disse innesluttet et rektangulært rom på ca 2,50x0,50m, strengt orientert N-S. Kantsteinene var satt på den gamle markoverflaten, men graven var spadd ned ca 20 cm. Hjørnesteinene i SV viste seg forøvrig å være underliggøren av en velbrukt skubbekvern.

etter å ha gravet og penslet fram så langt vi synes var forsvarlig, hadde vi blottlagt restene av en underkjeve av et ungt individ helt i kistens sydlige ende. Rett nedenfor lå ravperler på rekke og rad. Enda lenger mot N kunne vi se at det lå flere bronsegjenstander og tekstil. Dette ble ikke gravet videre frem på stedet, men smeltet inn i voks og først penslet frem etter at det var røntgenfotografert på laboratoriet ved Universitetets Oldsaksamling.

Resultatet var at blant de tredve ravperlene lå en ca 10 cm lang, rett bronsenål, omviklet med snor i åttetallslyng som for å låse den fast i stoffet den var stukket gjennom og som det forøvrig også var rester av. Så lå de avbildede fiblene nedover brystpartiet. (Fig. 2.) De to nesten like korsformete spennene rett overfor hverandre, med foten mot ansiktet. Flere av fiblene var omsluttet av tekstil. Det umiddelbare inntrykk var at det dreiet seg om to typer stoff. Et tynt hvor man kan skjelne løkkene i vevningen, og et tykkere, grovt med kraftige fibre.

Det virker forbausende at tekstiler og ubrent ben kan holde seg så lenge i denne lette sandjorden. Forklaringen må være at kobberet i alle bronsegjenstandene har virket konserverende. Det var jo også bare rundt disse at organisk materiale var bevart. Av liket forøvrig var det ingen spor.

Lenger nord i graven lå to delvis sammenpressede leirkar, et udekorert kar med hank på siden, (Bøe 1931 fig 175) og et kar uten hank ornert med horisontale og siksak-linjer på skulderen (Bøe 1931, fig 174). Begge er av tett, godt brent gods. Det hankeløse karet har dessuten vært polert utvendig. Rett ved siden av leirkarene lå tetningsmaterialet til to bark- eller trekar, med spor etter bunn og sidesøm. Dette kittet later til å være fremstilt av bjerke-never. Like ved lå to simple spinnehjul av leire leire og en forrustet kviv med spor etter et trehåndtak.

Haug 3 ble ikke ferdiggravd i sommer og blir ikke omtalt her!

Haug 4 var den største i denne gruppen, med en diameter på 13 m. Den var ikke like klart markert som de øvrige, noe som nok hadde sin delvise forklaring i at haugen var benyttet som staudebed. Ved å fjerne blomster og jord ble det avdekket en røys i så og si hele haugens omfang. Røysen var flatt lagt opp, av hovedsaklig meget stor stein, og hadde en påfallende fliket avgrensning.

Helt fra toppen, ned tvers igjennom hele røysen, skilte det seg ut et område på ca 1 kvm inn mot sentrum. Her var jorden mellom steinene trekullblåndet og med rikelig innhold av brente benfliser. Etter at all stein var fjernet kom man ned på et tydelig brannlag på ca 1,5 kvm som var lagt opp på den gamle markflaten. Under dette var det gjort en nedgravning som i gryteform gikk gjennom torven og ned i morenen.

Funnene ble gjort dels i røysens sentrumsparti, dels i brannlaget og nedgravningen. I selve røysen ble det funnet en liten gullperle med samme fine granuleringsarbeid som så ofte finnes på berlokkene. Her tok man også opp fragmenter av en vertikalt sammensatt brent benkam med linje- og punktsirkelornering.

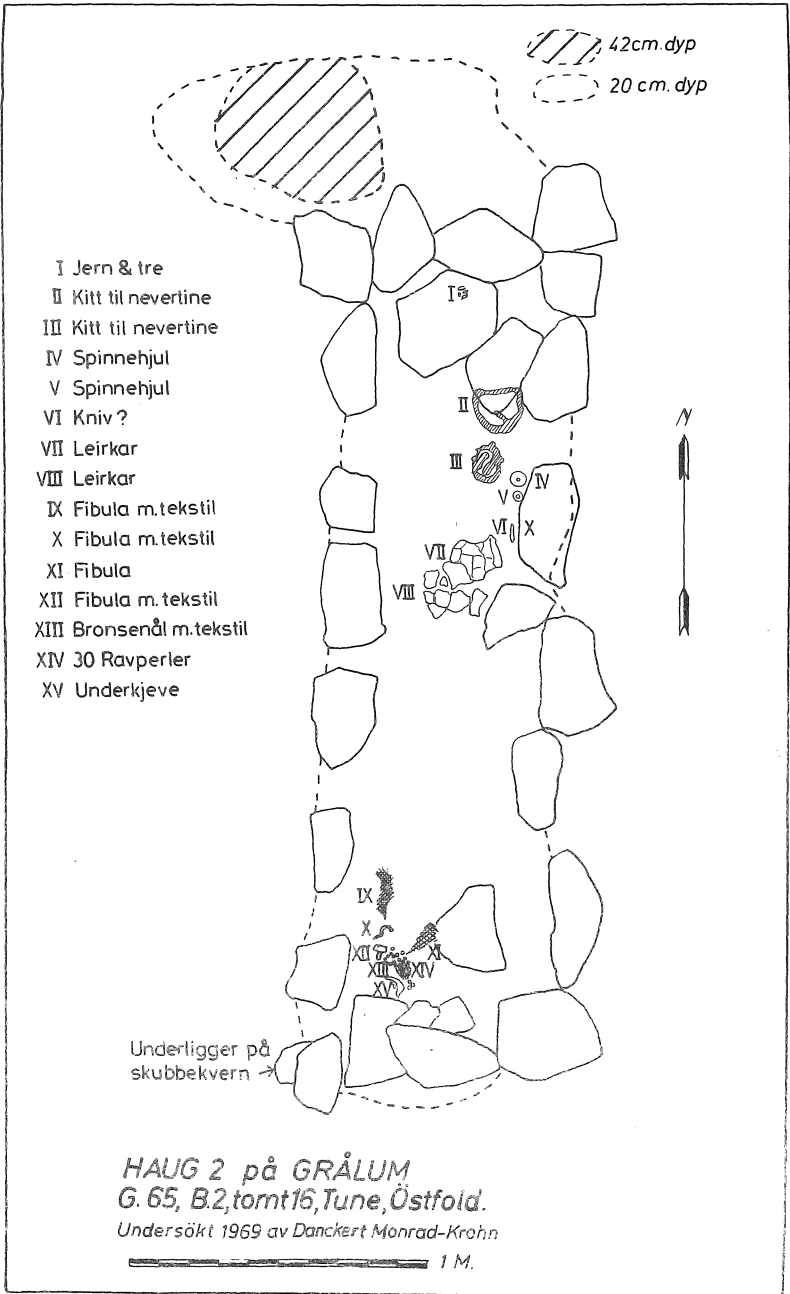

Fig. 3

Et brannlaget lå en kort, bred bronsefibula, tydelig deformert av ild. (Almgren 1897, t.V. fig. 118). En liten hempe av gull fra samme lag hadde også vært utsatt for sterk varme. Hemen som er fint dekorert med parallelltløpende gulltråder, snodd hver sin vei, er tydelig avbrent i endene hvor godset er delvis smeltet. Like ovenfor sitter et par påloddede ørsmå gullkuler, akkurat som på ovennevnte gullperle. Alt tyder på at det er en berlokkhempe. (R.283). Hvor var isåfall resten av berlokken? Kanskje svaret ligger i en liten ujevn kuleformet gullklump som sammen med annet smeltet metall ble funnet i nedgravningen under brannlaget. Det er rimelig å tro at alt dette skriver seg fra gravgods som er smeltet i likbålet. I røylen forøvrig lå spredt de vanlige potteskår og flintavslag, drøtt eggparti~~et~~ av en Nøstvedtøks.

I haugens vestlige utkant var det spådd ned en grop, fult med trekullblandet jord, brente bein og leirkarskår. (Flatmarksgrav B). Da man først kom ned på den ca 1,2 m under nåværende markflate markerte den seg som et rektangel, dypere ned ble formen sirkulær med diameter ca 45 cm. Den totale dybde var 35 cm.

Blemt de vel 1 kg brente jernsplinter lå en beltekrok av jern, fig 3. Sammen med denne lå en jernring av størrelse som en to-øre. Den ser ut til å passe inn i kroken og én kan tenke seg at den har sittet i den motsatte enden av beltet. Leirkarskårene skriver seg fra et stort, ganske grovt kar, antagelig av samme type som lå i flatmarksgrav A.

Også i haugens nordlige del var det en nedgravning i morenen, sirkulær med diameter ca 55 cm og dybde 30, (flatmarksgrav C.). Foruten en knapp kilo ben lå det her uornerte skår fra en stort leirkar og relativt tydelig markert skulder, (Bøe 1931 fig. 15). I gropen ble det også funnet to korte tynne forrustede jerntenner, med rundt tverrsnitt. Den ene er oppbøyet i den ene enden, hvor den tydelig er avbrutt.

Like utenfor røylen i nord ble drøye 200 gr ommhyggelig rensede ben funnet tett sammen i en liten grop i morenen. Det var ikke spor etter noen benbeholder, som hvis den har eksistert må ha vært av organisk materiale. (Flatmarksgrav D).

I haugens sydlige del, under en av de ytterste steinene i røylen, var det laget en liten grop i den gamle markflaten. I denne lå en samling leirkarskår og drøye 500 gr brente bein i sort trekullblandet jord (grav E).

Under haug 4 har det altså ligget 5 graver. Primærgraven som ligger i sentrum, er gravet ned i en grop i morenen hvor balmørje med ben og gravgaver er helt nedi. Resten er spredd utover i et brannlag og hevet på i røylen over. Til slutt er røylen haugdekket. Når det gjelder de andre gravene er det sannsynlig at tre av dem er eldre flatmarksgraver. Den fjerde i syd er vel satt ned i røylen enten samtidig med, eller etter primærgraven.

Etter denne summariske beskrivelse av gravene og oldsakene får vi forsøke oss på en foreløpig datering. De tre haugene har alle daterbare primærgraver som følgerlig daterer gravanlegget.

Haug 1 må på grunnlag av keramikken, særlig skårene av bulvasen, kunne settes til folkevandringstid. Noen nærmere datering tør jeg ikke innlate meg på.

Haug 2 daterer seg etter kistens innhold til overgang yngre romertid-folkevandringstid. Denne plassering baseres først og fremst på den sjeldne fibulaen med bred utflikt fot og den tidlige type korsformede fibler med løse knopper og nålehoder på hele foten. Den korte brede fibulaen og gullgjenstandene fra haug 4 hører til

eldre romertid.

Når det gjelder flatmarksgravene er det bare B som sikkert kan dateres. Beltekroken kan settes til keltertid, sannsynligvis ganske tidlig. Nå ser det ut til at leirkaret i flatmarksgrav A har vært av samme karakteristiske type som det i B. Det er fristende å bruke dette til en datering, men neppe forsvarlig på nåværende tidspunkt.

Nevnes skal også at jerntenene i C kan minne om keltertidens stikknåler. Så vidt jeg har kunnet bringe på det rene, er det først og fremst ved sommerens gravninger en har fått bekrefte det lenge antatte, at også Tune-Grålumfeltet går tilbake til keltertid.

De undersøkte graver spenner altså over et anselig tidsrom. Tar vi med de gravhaugene Jan Petersen undersøkte i 1915 bare et steinkast unne, får vi innen en sirkel på 75 m i diameter graver som jevnt spenner fra keltertid til godt inn i vikingtid, altså over tusen år.

Dette er hva haugene forteller oss om feltets bruk som gravplass. Men haugene forteller også om menneskelig aktivitet på feltet lenge før jernalderens mennesker fant på å gravlegge sine døde her. Med de store mengder flintavslag og steinsaker er vi tilbake i steinalderen.

Litteraturliste:

Oscar Almgren: Studien über nordeuropäische Fibelformen, Stockholm 1897.

Johs. Bøe: Jernalderens keramikk i Norge, Bergens Museums Skrifter nr. 14, Bergen 1931.

Bjørn Hougen: Trekk fra østnorsk romertid. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter nr. 2. Oslo 1929.

O. Rygh: Norske Oldsaker. Christiania 1885.

Haakon Shetelig: Vestlandske graver fra jernalderen. Bergens Museums Skrifter. Bergen 1912.

Universitetets Oldsaksamlings Arbøker 1951-53, 1959-59.

Fig. 4

To pilgrimsmerker fra Vadstena kloster

Erik Schia

At endel folk i middelalderens Norge dro på pilgrimsferder, er vel for de fleste en kjent sak. Likeså at disse reiser kunne føre til de hellige land, til Roma, eller de kunne være kortere og ikke så farefulle til steder innen Norden, f.

eks. til domkirken i Trondheim.

Mindre kjent er det kanskje at pilgrimen på disse reiser fikk med seg "souvenirer" fra de hellige steder de besøkte, nemlig små støpte blymerker med avbildning av den helgen stedet var viet til. Det var sikkert med stolthet disse ble vist frem til naboer og kjente når en endelig var hjemme igjen etter en strevsom reise som kunne ta bortimot ett år.

Rent bortsett fra den form for "statussymbol" merkene nå ha vært, var de for pilgrimene hellige og dyrebare gjenstander som kunne tas frem i vanskelige stunder. Dette understrekes da også av det forhold at merkene først ble vigslat med en bønn om at de måtte være til velsignelse for pilgrimen. At to slike merker ble funnet av Hans Emil Lidén i 1968 i Berg kirke (bygget ca 1100 i sten) tyder også på det. Disse kan ikke være tilfeldig mistet gjennom en sprekke i kirkegulvet som så mye annet. Antagelig er de gitt til kirken av en nettopp hjemvendt pilgrim som en takk for at han kom helskinnet hjem. Kanskje håpet han at noe av den hellige Birgittas kraft skulle overføres til kirken i hans hjembygd.

Om begge disse merkene en lagt ned samtidig og av samme mann, kan vi ikke vite. Det vi vet er at merkene er fra Vadstena kloster, som ligger ved Vättern i Sverige, og at de er av den eldste typen. Motivet er den hellige Birgitta som sitter og skriver i en bok hun har anbrakt på en skrivepult. Det er det nettopp mottatte budskap fra oven som skal nedtegnes.

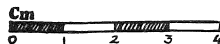
Pilgrimsmerkene kjennes i flere typer fra Norge, Sverige, Danmark, England, Tyskland, Frankrike og Italia. På svenske Birgittamerker fra Vadstena kloster mener Carl R. af Ugglas (Den "extatiska" Bir-

C 32536a

C 32536b

De to pilgrimsmerkene fra Vadstena kloster funnet i Berg kirke, Brunlanes, Vestfold. Motivet: Den hellige Birgitta som sitter og skriver i en bok. I rammeverket rundt løper en forklarende innskrift som er lest slik av Kolbjørn Skaare: SANCTA BERIDA: + IN VAST(enae) H(onas)T(erio) AVE + MARIA : . . Merket C 32536a kommer fra samme støpeform som merket fra Nesland kirke i Telemark (C 1545b). Merket C 32536b er antagelig identisk med merket fra Gudmundrå gamle kirke (se Fornvannen 1943, Ugglas: Den "extatiska" Birgitta s 81 fig. 10 til høyre).

gitta, Fornvannen 1943 s 78.) å kunne utskille fire kronologiske grupper. Dette er gjort på stilmessig grunnlag, og han mener at den yngste må være fra tiden like etter 1500 og den eldste fra 1. halvdel av 1400-tallet. Klosterets ordensregler fikk imidlertid pavelig stadfestelse i 1370.

Ut fra dette kan vi således slutte at en vestfolding har vært på reise fot engang i første halvdel av 1400-tallet, og at han har avlagt den hellige Birgitta et besøk. Hva hans motiver for reisen har vært, vet vi ikke, var han dypt religiøs? Eller var han av den eventyrlystne typen som først og fremst ville ut for å se seg om? Eller kanskje var han en handelsmann som på vei til en viktig handelsplass kom forbi Vadstena kloster?

En marinarkeologisk utgravning på Kvitsøy

Svein Molaug og Johan Kloster

I samlingen til Stavanger By's historie står i bind 2 s 468 ff en merkverdig historie som fikk for seg i årene 1692-93. Et spansk skip som het "Det lidet Barn Jesus og St. Antonius van Padua" forliste ved Kvitsøy. Det hadde en stor last sølvmynter og sølvbarrer. Sølvet hadde en verdi av 200 000 riksdaler. Det meste av lasten ble berget. Den mildt sagt selsomme behandling av det bergete gods og fartøyets mannskap forteller atskillig om den tids rettsforhold. Kapteinen ble stemplet som en "lurendreier" og sendt til København via Bergen. En del av sølvet synes å være forstukket.

Dette vraket har spøkt i fantasien hos mange froskemenn, og flere har lett etter det. Blant dem var Erik Lien. Han fikk kontakt med Adolf Meling på Kvitsøy, som fortalte at han hadde fått keramikk opp med fiskeredskapen sin ved Gulafle i den søndre innseilingen til Ydstebøhavn. Dette var i juni 1968. Erik Lien og Bjørn Sætre dykket på den oppgitte posisjon, hvor det viste seg å være større mengder skipstømmer. En bartmannskruke og noen leirkarskår ble forevist Arne Bang Andersen og Svein Molaug. Dateringsmessig kunne gjenstandene med litt velvilje strekkes til å være fra tiden for det ovennevnte forlis, men det var mistenkelig at ikke noe pekte hen mot Middelhavsområdene. Det var utelukkende keramikk fra nordligere farvann. Bartmannskrukken var fra Rhinområdet og keramikken forøvrig syntes å peke mot Holland. Senere skulle det vise seg at man fikk ganske sterke indisier for at det var et annet fartøy man hadde for seg, nemlig den hollandske galliot "Stadt Harlem" som sank i dette farvannet i 1677.

Sammen med Stavanger Sjøfartsmuseum foretok Norsk Sjøfartsmuseum en utgravning på vraket i juli 1969. I tillegg til de kulturhistoriske opplysninger funnmaterialet gav, fikk Stavanger Sjøfartsmuseums direktør Arne Bang Andersen anledning til å trene opp en gruppe dykkere som kunne være museet behjelpelig med fremtidige marinarkeologiske oppgaver.

Arbeidsprosedyren ble basert på erfaringer fra gravningene på "Lossen" i 1967-68, slik som beskrevet i første nr. av Nicolay og i NSM's årsberetning 1967-68. I første årgang av Norwegian

Archaeological Review er i detalj redegjort for erfaringene. trepunktmåling som ble utarbeidet i forbindelse med NSM,s utgravning på "Lossen". Denne ble på Kvitsøy benyttet med godt resultat, og det ble påvist at den også var anvendelig under forhold hvor naturen ikke har sørget for tilstrekkelig med opphengningspunkter rundt gravningsområdet. Et solid 3 m langt jernrør ble plassert i et oljefat, dette fat ble fylt med sement og gravet ned i bunnen. Vraket befant seg således mellom fatet og en stenskreint, hvor de to øvrige målebåndene ble opphengt. I tillegg til dette ble gravningsområdet inndelt i 2 x 2 m ruter markert med armeringsjern, som var merket med firkantete klosser hvor feltsignaturen var synlig fra alle kanter. Dette gjorde det også lettere for dykkerne å orientere seg på bunnen under dårlig sikt. De to slamsugerne ble opphengt under en flåte mens tømningen fant sted på flåte nummer to. Sistnevnte kunne forhales, og dette ble gjort i takt med strømkantringen for å få tømningen vekk fra gravningsområdet. Den eldre fjordbåten "M/S Viervåg" ble benyttet som plattform for dykkere og maskinelt utstyr.

Under gravningen viste det seg å være bare et flak av bunnkonstruksjonen som var bevart av selve vraket, derimot var det et stort antall keramikkgenstander og kritt Piper som hadde utgjort en del av lasten.

Vraket bestod nå av en solid kjøll med spinning, en serie tettliggende bunnstikker med hudbord under og endel brede garneringsbord over. Ved den delen av kjøllen som lå lengst ut fra foten av skjæret, var en skrålask med gjennomgående vannpinne. Kjøllen fortsatte her over i en stor trekonstruksjon, sannsynligvis forstevnen, som imidlertid i overkant var "flush" med kjøllen. Dette kan skyldes at den sammen med kjøllen har stukket litt over mudderet og av peleormen blitt spist ned til et visst nivå. Hele bunnkonstruksjonen lå i en svak helling opp mot foten av skjæret. Dersom en antar at det er forstevnen som vender ut, har fartøyet ligget høyest med akterenden, og krenget svakt over mot styrbord. Lasten har følgelig forskjøvet seg mot forre styrbord del av vraket, den alt overveiende del av keramikklasten ble også funnet her. En stor mengde kritt Piper, også last, ble imidlertid funnet lenger inn mot uren. Der ble også funnet en del splintret skipstømmer, og noen ytterst få gjenstander av skipstilbehøret som imidlertid bar preg av å høre hjemme i akterskipet.

I de skriftlige kilfer om "Stadt Harlem"s forlis i 1677 heter det bl.a. at den, altså "Stadt Harlem", "Staar nu under Vandet, paa

Fremstaffnen, og bag-Staffnen Wender Op, Saa der er till Stoer Luggen Under Wandet 24 Allen." Over vraket var det i dag fra 17 til 14 meter vann.

I motsetning til "Lossen" ble det her funnet merkverdig få gjenstander som kunne fortelle noe om livet ombord. Et ildsted bestående av gule stein (ca 17 x 8 x 4 cm) murt i forband lå "forenom" stevnen. Sannsynligvis hadde dette, som lasten forøvrig, rast ut av eller forover i fartøyet, da dette krenget forover mot styrbord.

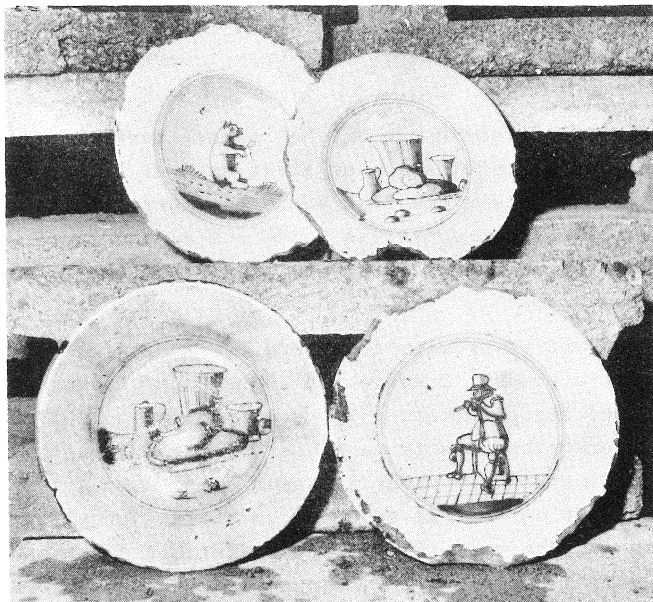
Det kan ofte være et problem å avgjøre hva som er last i et fartøy, og hva som ikke er det. I eldre tid kunne både offiserer og mannskap kjøpe med seg gjenstander for egen regning, som de kunnes selge ved hjemkomsten. Dette var varer av forskjelligste slag. Når det er større mengder av varer av samme slag, uten at disse hører med til utstyret ombord, da er dette en indikasjon på at det er last vi har å gjøre med. På Kvitsøy-vraket ble det funnet store mengder keramikk og kritt Piper, langt mer enn det som kunne brukes ombord. Det er altså last. Da skipet var i norske farvann, er det rimelig å tenke seg at dette var varer som skulle omsettes i Norge. Dette er meget interessant fordi de gir oss et innblikk i datidens behov for importvarer, og det varer som gikk inn i dagliglivet.

Ser vi på kritt pipene, som må ha kommet opp i et antall av over tusen, viser dette at behovet for tobakksnyttelse har vært ganske sterkt. Pipene er av fire typer. Stemplene viser a) 7 kuler i en ring om en midtkule (Gouda bys våpen), b) et kamlignende stempel, c) II i sirkel og d) ingen stempel.

ES

Pipenes form antyder en datering til andre halvdel av 1600-tallet, og da helst henimot midten av denne perioden. Gouda var det store eksportsenter for kritt piper, og man vet at de skipet kritt piper i kurver. Noen rester av kurver ble ikke funnet.

Keramikken faller i to grupper. Den ene er leirtøy, og den andre er fajanse. Leirtøyet er vanlige bruksgjenstander som sikkert fant veien til det vanlige hjem. Det var gryter på tre ben, det var krukker, stekepanner på tre ben med horisontalt håndtak. Videre var det runde serveringsfat. Særlig interessante var de mange fiskefat med huller i bunnen som søt kunne renne ut av. Disse fatene har i ytterkanten en vulst som synes å ha grepet over kanten av et underliggende fat. Dette leirtøy har blyglasur innvendig og gjerne på øverste del utvendig. Godset er som oftest rød-

Et sett tallerkener med stilleben i blått på hvit bunn er morsomme eksempler fra den hollandske staffelikunst. Foto: Terje Olsen.

lig. En del av leirtøyet, og det gjerne gjenstander med et noe mer forseggjort utseende, er av gullig gods, grønn glasert utvendig og med strekornamentikk i bånd. Til denne gruppen hører også noen blakkerter og lysestaker. Noen leirfat og skåler har hatt begitningsdekor forestillende fugler eller planter, men disse var få i forhold til resten. Godset i disse var rødt.

Fajansen er av den type man vanligvis kakler for Bondedelft. Man skal bare være oppmerksom på at det var flere verksteder som arbeidet samtidig med former og dekor som er svært ensartet. Kvaliteten er meget jevn, og ikke særlig kunstferdig. Man aner i de vegetabilske former en etterklang av Østens porselen som var meget etterspurt i tiden. Ornamentikken er tildels sterkt stilisert, men det er dog mer naturalistiske motiver som fritellaria o.a. Noen større fat og skåler har hatt motiver fra bygdelivet med mann som melker eller bærer melkebøtter. Dekoren her er i kobolt og gult på hvit bunn, En annen serie i de samme farger viser fugler eller blomsterkurver. I det hele tatt er manganfargen neste ikke brukt, hvilket skulle skyve dateringen henimot det samme som for kritt pipene.

Mangan sammen med gult og blått på en gråtonet bakgrunn møter man i noen asjetter og skåler med usedvanlig tynt gods. Motivene her er rene kineserier. I det hele tatt gir lasten et interessant gløtt inn i nederlandsk keramikkproduksjon for eksport.

Endel bartmannskrukker, antagelig Raeren, hadde et gullig illeluktende innhold som ennå ikke er analysert.

Løsfunn var det lite av. Det var en passer med innstemplet Bourbon lilje, en skohel, skaffet av en tinnskje og diverse trestykker. Det var også noen valnøttskall og kastanjeskall som kan antyde at man har hatt last av dette slag. Påfallende var endel pyramideformede trestykker på 2-3 cm lengde. Disse har muligens vært brukt til å kile inn mellom keramikken for å stemple las-en.

Antall katalogiserte gjenstander fra vraket er 1242.

Det nærmeste en kom "Stadt Harlem" og en eksakt datering var et fragment av et fajansefat med påskriften AVOUS VROU DANKTJE MAL og langs bruddstedet noe som med litt velvilje kan tydes som toppen av tallene 1676. Dersom dette var salgsvare ville det neppe ha ligget lenge på lager, og vil følgelig kunne stemme bra med forlisåret 1677.

Keramikken som helhet har preg av å være fra 2. halvdel av 1600-tallet. Dette kan sluttes av motivene som er avledet av 1600-tallets malerier, videre av fajansens enkle fargeholdning, blått og gult på hvit bunn. Selve formene gir ikke så gode holdepunkter for datering, idet de, bortsett fra fatene med buklet form, er laget over lang spenn av tid.

Skipskonstruksjonen ble helt frilagt, likeledes lasten. Det ble lagt en prøvegrøft utenfor området, men en støtte ikke på mer her. Alle løsgjenstander ble hevet etter å være målt inn på bunnen. Katalogiseringen og fotografering av gjenstander ble utført på stedet, og takket være intens innsats ble dette arbeidet avsluttet på Kvitsøy.

Før utstyret ble pakket sammen etter endt gravning, ble vraket dekket med plast, og slamsugerne ble benyttet til å slamme ned vraket igjen.

Takket være en etterhånden ganske rutinert gruppe dykkere med to gravningssesonger bak seg på "Lossen", gikk arbeidet greit, og utstyret fungerte tildredsstillende.

Dykkerprosedyre og teknisk apparat vil kunne bli enda bedre ved å trekke inn erfaringer fra gravninger i Middelhavet. Det som i tidler-tid representerer det største problemet ved gravninger her hjemme, er opps mningen og den sterkt reduserte sikten som følge av dette.

Har du økonomiske problemer...

så snakk med Wilhelmsen.

Det er utrolig hva den mannen og hans dyktige medarbeidere kan ordne og gi av råd. Du finner dem i Kreditkassens filial på Blindern. Midt i sentret.

Det er greit å ha en slik bankforbindelse siden også — når du er ferdig med studiene. Kreditkassen har mange filialer i Norge. Og hvis du har tenkt deg til utlandet kan Kreditkassen gjennom sine forbindelser hjelpe deg overalt.

Stikker du innom en dag? Wilhelmsen og hans stab venter.

KREDITKASSEN

Christiania Bank og Kreditkasse

VI SER ETTER FLERE MEDLEMMER!

Naturutnyttelse med plan idag betyr trivsel for deg imorgen.

Som medlem er du med på å skape en opinion for naturverntanken.

Du får tidsskriftet «NORSK NATUR» tilsendt.

Kontingent for personlige medlemmer kr. 15,— pr. år.

Postgirokonto 94 60 eller
Bankgirokonto 6001.05.70835

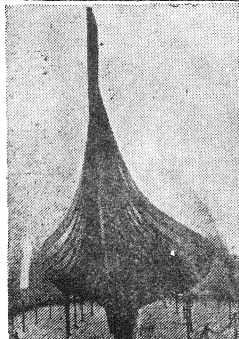

Nærmere opplysninger:

NORGES NATURVERNFORBUND

Akersgt. 63, OSLO 1

Tlf. 33 52 57 - 33 79 32

Vikingskipene og Stavkirkeportalene

UNIVERSITETETS OLDSAKSAMLING - OSLO

VIKINGSKIPSHUSET,

Bygdøy.

De tre vikingskipene fra Tune, Gokstad og Oseberg. Åpningstider: 2. mai-

31. august alle dager
kl. 10—18. 1. septbr.—30. septbr. alle dager
kl. 11—17, 1. oktober—30. april alle dager
k. 11—15.

DEN FORHISTORISKE AVDELING.

(Historisk museum). - Frederiksgt. - Oslo

Rike samlinger fra tiden før år 1030. Særlig interesse: Vikingtiden. — Åpent alle dager fra kl. 12-15.

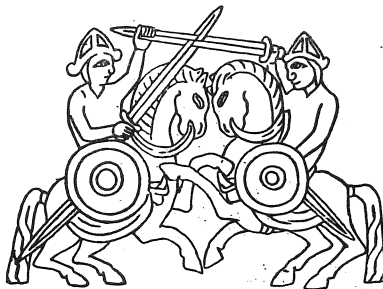
SAMLING AV MIDDELALDERSK KIRKEKUNST.

(Historisk museum). - Frederiksgt. - Oslo

Eneste museum i Oslo med rike kunstsamlinger fra tiden før 1530. — Skulptur, maleri, treskjærerkunst. To og tyve rikt skulpterte stavkirkeportaler. Åpen alle dager kl. 12—15.

VIKING

Som medlem av Norsk Arkeologisk Selskap
får De tidsskriftet VIKING
tilsendt gratis hvert år.

STUDENTSAMSKIPNADEN I OSLO

er studentenes velferdsorganisasjon
ved Universitetet og høyskolene i Oslo.
Studentsamskipnadens virksomhet omfatter blant annet:

Spisesteder	Utbyggingsavdeling
Universitetsbokhandlene	Studentbyen på Sogn
Universitetsforlaget	Boligformidling
Varehus	Studentenes Reisebyrå
Daginstitutioner for barn	Helsetjenesten v/ Universitetet i Oslo

UNIVERSITETSENTRET, BLINDERN, OSLO 3
TELEFON: 46 68 80   **TELEGRAMADR.: «STUDENT»**

NICOLAY

Utgiver: Studentforening for Nordisk Arkeologi
Universitetets Oldsaksamling
Frederiks gt 2, Oslo 1
Tel. 20 38 30 Postgiro 205025
Bankgiro 7023-30-39879,
Den Norske Creditbank

Redaktør: Einar Sætmo
Kasserør: Egil Mikkelsen
Annonsejef: Tor Lorentzen Styr
Medarbeider: Per Oscar Nybruget

UTKOMMER TO GANGER ÅRLIG. ABONNEMENT Nkr. 5.- pr. år.

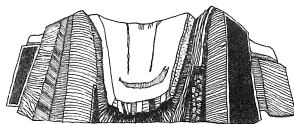
Egil Mikkelsen:
En flinteggpil i østnorsk
eldre steinalder

Danckert Monrad Krohn:
Nye funn fra gammelt
gravfelt

Per Oscar Nybruget:
Dalshaugen, en gjenopp-
daget kjempehaug på Hede-
marken

Erik Schia:
To pilgrimsmerker fra
Vadstena kloster

Svein Molaug og
Johan Kloster:
En marinærkeologisk ut-
gravning på Kvitsøy

12000 Istiden opphører,
nedsmeltingen begynner.

8000 De eldste steinalder-
boplasser i Norge.

ELDRE STENALDER

2500 Første spor av åkerbruk.

YNGRE STENALDER

1500 De første bronser.

BRONSEALDER

500 Gryende jernalder.

KELTERTID

0

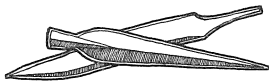
ROMERTID

400

FOLKEVANDRINGSTID

600

MEROVINGERTID

800

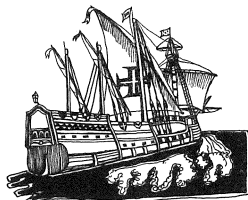
VIKINGTID

1030 Olav den helliges fall
på Stiklestad.

MIDDELALDER

1500 Reformasjonen

NYERE TID

ELDRE JERNALDER

YNGRE JERNALDER